

SOBRE ELS VERDAGUER I ELS SANTALÓ A FOLGUEROLES

Ricard TORRENTS

El propòsit d'aquestes notes és completar amb dades fins ara desconegudes les informacions aportades per les biografies de Jacint Verdaguer sobre els seus ascendents familiars i sobre ell mateix en els anys de Folgueroles. Les dades procedeixen gairebé totes de la documentació continguda a l'arxiu de la parròquia, novament ordenat l'any 1981, i concerneixen principalment l'avi matern del poeta, Bartomeu Santaló, i el pare, Josep Verdaguer i Ordeix, així com la família d'aquest, del mas de Torrents, de Tavèrnoles.

1. Sobre el poeta

Sabiem que el franciscanisme de Jacint Verdaguer tenia orígens reculats a la seva infantesa; sabíem que el convent de franciscans de Sant Tomàs de Riudeperes havia tingut influències en la devoció franciscana del poeta; sabíem que volgué fer-se franciscà i anar-se'n a les missions d'Amèrica. Aquest episodi el coneixem pel pròleg a *Sant Francesc*, on diu que el confessor no li deixà seguir aquella vocació «per no haver encara fet setze anys» i que, per tal d'aconsolar-se'n, es féu tercerol¹. També s'hi referí Collell, però situant erròniament la vocació franciscana de Verdaguer en el temps de can Tona².

Doncs bé, la documentació de l'arxiu parroquial no sols confirma que Verdaguer es va fer tercerol a l'edat consignada per ell mateix, sinó que aporta noves dades sobre la tradició familiar i folguerolenc de la seva devoció al sant d'Assís, que cal situar molt abans del període de can Tona, iniciat al curs 1862-63, quan tenia 17-18 anys. En efecte, el «Llibre de la Tercera Orde del Pare Sant Francesc», fundada a la parròquia de Folgueroles «en lo dia nou de Febrer de l'any mil vuit-cents dotze», conté el registre d'ingressats a l'orde i hi trobem la següent anotació:

«Verdaguer Jacinto prengué l'hàbit a 29 Abril de 1860».

Que es tracta del poeta no podem dubtar-ne, ja que, com veurem, tots els Verdaguer de la generació anterior, així com tots els Santaló, varen fer-se tercerols. D'altra banda, el 29 d'abril de 1860 el poeta estava a punt de complir quinze anys el 17 del mes següent. Amb tota certesa, doncs, queda documentat el fet que Jacint Verdaguer, seguint la tradició familiar, va ingressar a la Tercera Orde franciscana de Folgueroles quan, encara residint a la casa familiar, estudiava al Seminari els cursos de Retòrica.

D'altra banda les «Llibretes de compliments pasquals» consignen el poeta els anys de 1855 fins a 1862, la qual cosa certifica, en primer lloc, que Jacint Verdaguer féu la primera comunió l'any 1855 o l'anterior i que el 1863 ja no residia a Folgueroles. El compliment pasqual es consignava a la primavera. L'estudiant-poeta, doncs, es traslladà a can Tona a la tardor de l'any 1862, en començar el curs al Seminari, més probablement que no a l'hivern, a començaments de 1863.

2. Sobre l'avi matern

Una altra dada interessant que forneix el Llibre de la Tercera Orde concerneix l'avi matern del poeta, Bartomeu Santaló. La fundació de l'orde a Folgueroles tingué lloc, com hem vist, l'any 1812 i fou autoritzada pel provincial dels franciscans de Catalunya, Anton Alabau. El «primer comissari» en fou el rector Josep Colomer i Cors i hi exerciren de testimonis les següents persones:

«Antoni Baylina³, guardià del col·legi de Sant Tomàs de Riudeperes, el qual predicà.

Francisco Aguilar⁴, negociant

Bartomeu Santaló, fuster

Joan Gelabert, pagès».

Aquest Bartomeu Santaló (o Sentaló), fuster, és l'avi matern del poeta. La família Santaló-Planas vivia al carrer de Sant Jordi, a la casa anomenada can Jan Forner. De Bartomeu Santaló no sabem sinó les dades del naixement i de la mort, 1776 i 1826 respectivament, el seu ofici de fuster i la seva progenitura en la qual destaca Josepa Santaló i Planas, mare del poeta. Aquí apareix com a testimoni de la fundació de la Tercera Orde a la parròquia de Folgueroles, representant l'estament menestral del poble, al costat d'un negociant i d'un pagès. El fet és significatiu. Ens permet inferir que ocupava una posició destacada, d'una certa autonomia com a menestral i d'una reconeguda confiança per part de la parròquia, a més a més d'una disposició pública a difondre la devoció a Sant Francesc. No cal dir que tots els seus fills, també doncs, Josepa, mare de Jacint Verdaguer, consten ingressats ja d'infants a la Tercera Orde.

Una altra informació que cal tenir en compte és la relativa al seu ofici. En alguns documents, com el present, Bartomeu Santaló és qualificat de «fuster»; en d'altres, en canvi, figura com a «fuster i fabricant», o sigui treballador d'una fàbrica. Així en la seva partida de defunció, de 1826. També el fill gran, Jaume Santaló i Planas és designat «fabricant». ¿Per ventura existia a Folgueroles alguna indústria? Efectivament, les llibretes dels compliments pasquals, on els rectors registraven les famílies que complien amb l'Església, esmenten justament al carrer de Sant Jordi una casa que anomenen «fàbrica d'en Sidru». Sabem, a més a més, que l'any 1840 un tal Josep Farrés tenia a Folgueroles una fàbrica on cinc anys més tard —l'any del naixement del poeta— hi treballaven vint filadors en quatre màquines de força hidràulica

que feien una producció anual de vint quintars de cotó; els costos anuals dels jornals sumaven «15.000 rals billó»⁵. No sabem res més d'aquesta indústria, però el topònim «la fàbrica nova» amb què encara avui es designa a Folgueroles un edifici antic dels afores del raval de la Ricardera, sota el camí de Sant Jordi i al costat de la riera, el qual conserva restes de resclosa i de captació d'aigua per a l'energia hidràulica, bé podria correspondre a la indústria de Josep Farrés.

És molt probable, doncs, que els Santaló no solament es dediquessin a l'ofici de fuster, sinó que també fossin obrers teixidors o filadors. En les condicions de l'època era habitual compaginar dos oficis. També el pare del poeta, com veurem, compaginava la feina de paleta i de pagès. D'altra banda, als inicis de la industrialització i en especial en el cas de petites empreses com la de Folgueroles, els treballadors no eren fixos sinó temporers. En realitat eren «jornalers» igual que els «bracers» que es llogaven per a feines agrícoles de temporada. Hem de suposar, doncs, que Bartomeu Santaló, com després el seu fill gran, Jaume, complementava les tasques de la fusteria amb jornals a la fàbrica.

En aquest context és interessant d'esmentar el fet sagnant ocorregut a Folgueroles l'any 1858. La nit del 21 d'agost, de dissabte a diumenge, tres obreres de Folgueroles que tornaven de les fàbriques de Roda de Ter, després de treballar-hi tota la setmana i cobrar la setmanada, foren assaltades i assassinades. El crim de *Les Degollades* tingué lloc a les roques del Cós, masia de Tavernoles, en el camí de Folgueroles a Roda de Ter, prop del bosc de Torrens, i va commoure tot Catalunya. Els assaltants eren dos joves de la comarca que la gendarmeria francesa va agafar prop de Ceret. Traslladats a Barcelona, jutjats i condemnats per un tribunal militar, varen ésser executats al garrot *in situ*, a les roques del Cós. Una multitud va acudir a presenciar l'execució i a escoltar el sermó del felipó Marià Aguilar, que el Butlletí del Bisbat de Vic no deixà de publicar. Les víctimes, segons que consta al llibre d'òbits de la parròquia, eren: Teresa Fusimanya, de 19 anys; Mariàngela Disorgas, de 23 anys, i Josepa Sala, de 14. La tradició oral a Folgueroles ha transmès l'horrible episodi i fins a darreries del segle passat una supervivent encara hi era coneguda amb el motiu de «la degollada»⁶.

Una altra dada, relacionada amb els Santaló, es troba a la carta de Verdguer a Marià Aguiló en què el poeta comunica al mestre i amic el desconsol que li ha causat la mort de la mare. S'hi llegeix la frase següent: «de vegades, estant distret, m'afiguro sentir lo torn que ella solia fer rodar, però m'adono tot seguit que és el d'alguna veïna...»⁷. Val a dir que «fer rodar el torn» pot significar simplement que la mare del poeta filava o teixia per a les necessitats familiars. Tanmateix pot indicar també que Josepa Santaló es dedicava a treballar al torn a preu fet, acceptant feina d'altri. La feina tèxtil a domicili era habitual a l'època i, pel que fa a Folgueroles, sabem que, igual que a tots els pobles de la Plana de Vic, els telers domèstics hi tenien una presència antiga, continuada fins ben entrat el segle XIX⁸. Josepa Santaló, doncs, abans de casar-se amb Josep Verdguer, a vint-i-dos anys, podria haver estat

obrer del tèxtil en el domicili familiar i, després del matrimoni, haver continuat treballant en l'ofici.

3. Sobre Josep Verdaguer

Pels documents publicats⁹, coneixiem unes poques dades del pare de mossèn Cinto: els seus orígens a Torrents, de Tavèrnoles; el seu matrimoni l'any 1841, en la partida del qual consta com a «mestre de cases... i de molts anys habitant en esta parròquia» (de Folgueroles); el naixement dels seus vuit fills; el seu testament i la seva mort a seixanta-cinc anys el 1876. L'*Epistolari*¹⁰ proporciona algunes informacions més. En conjunt, però, ha restat una figura imprecisa, sobre la qual s'ha discutit l'ofici manual i la posició econòmico-social. L'examen de l'arxiu parroquial de Folgueroles i una nova lectura de la documentació ja coneguda permeten avui les precisions següents:

a) Josep Verdaguer i Ordeix, tot i que era de Tavèrnoles, freqüentava ja de petit, igual que tots els seus familiars, la parròquia de Folgueroles.

b) Josep Verdaguer es traslladà a Folgueroles l'any 1826 o l'anterior, a catorze-quinze anys, i hi continuà en endavant, potser amb un interval durant els anys trenta.

c) Josep Verdaguer vivia, durant els primers anys que habitava a Folgueroles, a can Tomàs, una casa del començament del carrer Gran o Major, en qualitat d'aprenent de mestre de cases.

d) Josep Verdaguer comprà la casa del carrer Gran, n. 7, i s'hi instal·là.

e) L'ofici de Josep Verdaguer no era el de picapedrer, sinó el de mestre de cases o paleta. A més a més feia de pagès. Els Verdaguer Santaló conreuaven diverses peces de terra que sumaven unes dotze quarteres, quantitat que cal considerar ben notable. Entre elles hi havia les que formaven part de la finca de Torrents, propietat dels Picó. Josep Verdaguer les degué rebre en casar-se, previ acord amb els masovers, familiars seus, i amb l'administrador Salarich, igualment familiar.

f) Josep Verdaguer tenia condicions no gaire freqüents a l'època: escrivia amb fluïdesa, era propietari d'una casa i per vincles familiars es relacionava amb gent de lletres i benestant. Això significa que ocupava a Folgueroles una posició econòmico-social no pas baixa, sinó mitjana, pròpia de la petita menestralia rural il·lustrada.

En efecte, l'arxiu de la parròquia conté el «Llibre de la confraria de Maria Santíssima del Roser de la Iglesia parroquial de Santa Maria de Folgueroles, bisbat de Vic, compost en lo any 1736», on figuren les llistes de confreres ordenats per famílies i cases. A la llista corresponent a l'any 1826, al carrer Gran, després dels noms de «Musich, Gaspar, Niño, Perichquel, Bretol, Balé i Fidehué» i abans de «Paula, Gravat, Bach i Santaló» hi apareix la casa «Thomàs». Els noms dels confreres d'aquesta casa són: «Joseph Pedra, mestre de cases; Esperança, Joseph i Maria (*obit*) Pedra»; i per últim hi figura un «Joseph Verdaguer», que no dubtem a identificar com el pare de mossèn

Cinto, «de molts anys habitant en esta Parròquia», tal com llegim a la partida del seu matrimoni.

El fet que Josep Verdaguer era confrare del Roser està documentat novament en un segon «Llibre dels Confreres del Roser; comença en 1856». Aquí les llistes són ordenades alfabèticament. Al lloc corresponent a «Verdaguer» hi ha tres grups, segurament de tres famílies diferents que duïen aquest cognom. El segon grup aplega els noms següents: «Josep, cònjuge; Josepa, cònjuge; Jacinto, fill; Miquel, fill; Francisca, filla». No hi ha dubte que es tracta de la família del poeta i que aquest Jacinto és el poeta mateix. El matrimoni Verdaguer-Santaló, doncs, amb els tres fills que sobrevisqueren, pertanyien a la Confraria del Roser.

La certesa que Josep Verdaguer residí uns anys a can Tomàs, del carrer Gran, és avalada per les «Llibretes de compliments pasquals». Aquestes llibretes segueixen l'ordre de les cases per carrers. La penúltima casa del carrer Gran, situada entre les anomenades can Music o Musica i can Bach o cal Gravat, les llibretes la designen invariablement can Tomàs, i hi situen la família de cognom Pedra, i un «Josep Verdaguer». Els anys següents s'hi repeteix fins a 1832, llevat de 1828 i 1829, dels quals no hi ha llibretes. Després de 1832 no hem sabut trobar cap Josep Verdaguer ni en aquesta ni en cap altra casa de Folgueroles, però el 1838 torna a constar-hi, no pas a can Tomàs sinó entre les cases anomenades «Can Mercader» i «Cal Fideuer»; fins a 1842 en què ja hi consta amb la muller. Existeix, d'altra banda, a Folgueroles, custodiada per Francesc Torrents i Fiter, i llegada pels germans Vilà i Verdaguer, fills de la neboda del poeta, una «caixa d'estudiant o de mosso» amb la inscripció «Joseph Verdaguer, 1836», testimoni probable del temps en què el pare del poeta, treballant i residint fora de Folgueroles, tingué necessitat del moble per al seu equipatge. Aquesta caixa formava part del mobiliari de la cambra que mossèn Cinto tingué parada a la casa familiar de la Plaça. És molt probable que aquesta «caixa d'estudiant», que pertanyia al pare, fos la mateixa que el poeta tenia a can Tona i més tard a Vinyoles d'Orís.

Identificar amb seguretat la casa de can Tomàs per mitjà de la documentació parroquial és gairebé impossible, però la podem situar entre les primeres cases del carrer Major, a prop de la que més tard Josep Verdaguer comprà i convertí en la primera casa familiar. Deis mestres de cases Pedra sabem que tenien una filla, Antònia, que era muller del mestre del poble Martí Safont, «professor de Instrucció Primària», segons que consta en el testament d'ella, de 13 d'octubre de 1846.

Sobre el pare del poeta i els Verdaguer de Tavèrnoles tenim documentades també les relacions amb la parròquia de Folgueroles. En efecte, l'esmentat «Llibre de la Tercera Ordre del Pare Sant Francesc» conté en les llistes d'ingressats entre 1812 i 1830 vuit membres de la família dels «Verdaguer de Torrents de Tavèrnoles». A diferència dels altres tercerols, aquests Verdaguer hi són consignats invariablement amb l'afegit «de Torrents de Tavèrnoles», sens dubte per tal d'assenyalar que no pertanyien a la parròquia de

Folgueroles. D'altra banda és l'única família de Tavèrnoles que consta al llibre. L'anotació que més ens interessa és la referent al pare del poeta i diu així: «Dia 1 de novembre de 1826. Joseph Verdaguer, fill de Miquel Verdaguer, de Torrents de Tavèrnoles, a l'edat de 14 anys prengué lo Sant hàbit. Professà als 24 juny 1851». També, doncs, ascendència paterna, no sols materna, tingué la devoció franciscana del poeta.

La masia de Torrents estant situada tant o més a prop de Folgueroles que de la parròquia de Tavèrnoles, no és d'estranyar que els Verdaguer hi tinguessin estretes relacions, i no sols pel que fa a freqüentar la parròquia, sinó pels serveis de què disposava el poble. En aquest context és pertinent observar que el poeta, molt abans que residís a can Tona, pogué familiaritzar-se a Torrents, a casa dels seus avis i oncles masovers, a casa dels seus protectors Picó, amb les tasques agrícoles d'una gran masia. Torrents oferia en varietat i en quantitat els aspectes característics de les grans masoveries de la Plana de Vic, annexes a la residència senyorial dels amos, els quals solien fer-hi estades. Valgui recordar que els Picó foren protectors del poeta durant tota la seva carrera, el varen apadrinar quan cantà missa i l'hostatjaven a Barcelona durant els tractaments mèdics dels anys 1873 i 1874 i durant els intervals de les travessies a Amèrica dels dos anys següents. Encara l'any 1878, quan ja depenia del marquès de Comillas, passà uns dies d'estiu amb els Picó a Torrents.

Per últim ens hem de referir a l'ofici de Josep Verdaguer. Els biògrafs, partint de Collell¹¹, acostumen a dir que era picapedrer i pagès. Pel que fa a «pagès», sabem que conreava diverses peces de terra, separades en dos o tres indrets diferents del terme de Folgueroles. Les més importants eren propietat dels Picó, i les devia rebre en casar-se. Formaven part del patrimoni familiar, però mort Josep Verdaguer l'any 1876 i mort el fill gran el 1882, els masovers de Torrents les volgueren recuperar. En aquella ocasió el poeta es sentí obligat a defensar-les per a la família i escrivia: «són terres que he regades amb la suor de mon front moltes centenes de dies, i de totes les que he conruades són les que guarden per mi més records»¹². A més a més d'aquestes terres, que probablement eren pròximes a Torrents, els Verdaguer en menaven unes altres al Coll de Palou, o camp dels Penjats, en el camí de Folgueroles a Vic; unes terceres a la «partdamunt», pròximes a la Torre de Morgadès i a la Font del Desmai, i potser unes quartes vora del poble, consistents en horts regadius. En conjunt devien tenir prou ocupada una família com la dels Verdaguer-Santaló. A la carta esmentada el poeta assevera a Collell: «Si prenessen eixes terres a la Carme, perquè la veuen sola, diga-li que jo no he sortit de la família encara i que faré conruar-les com cal». Sigui com sigui, el conreu de la terra devia tenir els Verdaguer gairebé permanentment ocupats i no només d'una manera esporàdica.

Pel que fa a l'ofici de picapedrer la documentació parroquial és clara. Hem examinat setze documents amb el resultat següent: nou qualifiquen Josep Verdaguer de «mestre de cases» i cinc, quan entre 1854 i 1857 els llibres parroquials abandonen el català i es passen al castellà, el fan «albañil»;

un sol document el fa «picapedrer» i un altre «bracer». Quant al significat d'aquests oficis, el *Diccionari Labèrnia* dona les definicions següents: *mestre de cases* és «lo qui treballa en la construcció d'edificis fent paret y lo demés semblant»; *picapedrer* és qui «treballa las pedras» i *brasser* és un «jornaler de la terra».

La idea que a Folgueroles hi havia molts picapedrers no és exacta pel que fa al temps del pare del poeta. A la documentació parroquial és un ofici poc freqüent i el que hi predomina és el de «bracer». Fou més tard, en les dues darreres dècades del segle, que l'explotació de les pedreres i l'ofici de picapedrer varen augmentar al poble, i encara a causa de la demanda exterior, en concret de Barcelona i poblacions de la Plana, com Vic i Manlleu, on la construcció demanava obrers especialitzats. A mitjan segle l'especialització era rudimentària i, d'altra banda, els edificis que es construïen amb «pedra picada» eren una part ínfima. Podem, doncs, concloure que l'ofici de Josep Verdaguer no era en rigor el de picapedrer, sinó el de paleta o mestre de cases en un temps en què la feina de la construcció era poc especialitzada.

Cal a més a més tenir en compte que Josep Verdaguer tenia un germà, Segimon, pare dels Verdaguer i Callís, establert a Vic com a mestre de cases de molta anomenada, on construï edificis encara avui catalogats com exemples d'arquitectura de l'època. Notem, en fi, que el poeta, quan escrivia al seu pare durant els viatges a Amèrica, es complaïa a descriure-li els edificis notables que visitava i li donava informacions que semblen destinades a un coneixedor de l'ofici de la construcció. És particularment significativa la carta 75 amb les descripcions de Sevilla, de Granada i de Còrdova, que acabava de visitar aprofitant un interval en les travessies atlàntiques.

Una darrera dada sobre Josep Verdaguer la proporciona el seu testament, quan encomana a l'hereu, Miquel, que s'ocupi del fill capellà, Jacint, «hasta que sea colocado». Mossèn Cinto es trobava navegant en el vuitè viatge a les Antilles i el seu pare devia considerar provisional aquella feina de capellà de vapor.

En conclusió, el conjunt de dades sobre Josep Verdaguer i Ordeix avui disponibles ens permet de traçar-ne l'esbós biogràfic següent: nasqué a la masoveria de Torrents, de Tavèrnoles, l'any 1811. La família es relacionava amb Folgueroles i pertanyia a les confraries de la parròquia. L'any 1826 Josep s'hi traslladà. Residia a can Tomàs, del carrer Gran, amb una família de mestres de cases. A Folgueroles, en una casa veïna de can Tomàs, ja hi residia la seva germana Paula, casada amb Segimon Güell, com veurem *infra*. Hi aprengué l'ofici fins a 1832. Entre aquest any i el 1838 sortí de Folgueroles i potser treballà a Vic, amb el seu germà Segimon, mestre de cases. Tornat a Folgueroles, el 1841 es casà amb Josepa Santaló, filla d'un menestral, fuster i obrer del tèxtil i obrera ella mateixa. El sogre, Bartomeu Santaló, era un home destacat a la parròquia. L'any 1843 Josep Verdaguer comprà al seu cunyat Güell la casa del carrer Gran n. 7, que habità amb la família fins a 1847. Aquest any es traslladà a la casa de la plaça de l'Església, avui Verdaguer, n. 1. El matrimoni va tenir vuit fills en setze anys: Miquel (1842),

Jaume (1844), Jacint (1845), Francisca (1847), Filomena (1849), Bartomeu (1852), Margarida (1854) i Josep (1857). Només en varen sobreviure tres, Miquel, Jacint i Francisca. La muller va morir el 1871, mesos després que Jacint arribés al sacerdoci. Ell, Josep Verdaguer, la va sobreviure cinc anys i morí el 1876. Deixava l'hereu, casat amb Carme Aguilar i una néta. Jacint, el poeta, feia de capellà de vapor i Francisca, que s'havia casat amb Pau Llusa, habitava l'antiga casa familiar del carrer Gran. Josep Verdaguer treballà de jove en la construcció i de gran alternà la feina de paleta amb la de pagès conreuant terres arrendades. Els Verdaguer-Santaló no eren pas de les famílies pobres del poble, on els propietaris d'una casa no arribaven ni tan sols a una quarta part i molt pocs podien conrear una extensió de terra com la d'ells. Tampoc no eren ignorants. Josep Verdaguer escrivia amb naturalitat i Josepa Santaló era afeccionada a la lectura. Ni l'una cosa ni l'altra no era freqüent. Tots dos procedien de famílies molt religioses, vinculades amb la vida devota de la parròquia. No és d'estranyar que posessin la màxima il·lusió en el fill que veieren estudiar al Seminari durant quinze anys i arribar al sacerdoci. Tant els Verdaguer com els Santaló tenien nombroses vocacions religioses. És de destacar en particular que les devocions a Sant Francesc i a la Mare de Déu del Roser, el poeta les rebé de la tradició familiar doble dels Verdaguer i els Santaló.

Els ascendents de Josep Verdaguer

Les notícies sobre els Verdaguer de Tavèrnoles, contingudes a la documentació de l'arxiu parroquial de Folgueroles, es completen amb dues partides de casament. L'una és la relativa a «Segimon Güell, jove, fideuer, fill del Doctor Joan Güell, metge, difunt, i Paula Verdaguer, donzella, filla de Miquel Verdaguer, pagès, i de Marta Ordeix, cònjuges, vivents, masovers del mas Torrents de la Parròquia de Sant Esteve de Tavèrnoles». El matrimoni es celebrà el 27 d'abril de 1819. Paula Verdaguer i Ordeix era germana del pare del poeta. En casar-se amb Segimon Güell, s'establí a Folgueroles a la casa anomenada «cal Fideuer» i més tard «cal Doctor», casa que Josep Verdaguer comprà al cunyat i on s'establí com hem vist anteriorment. Així doncs, quan el 1826 Josep Verdaguer s'establí a Folgueroles, per tal de fer-hi l'aprenentatge amb el mestre de cases Pedra, ja hi trobà la seva germana Paula, que justament vivia al mateix carrer, en una casa a tocar.

La segona partida és del matrimoni celebrat el dia onze de novembre de 1732 entre Joan Verdaguer, de Torrents de Tavèrnoles, i Teresa Terrés, de la Torre d'en Morgadès, casa de la parròquia de Folgueroles, propera a la font del mateix nom, més coneguda avui amb el de Font del Desmai, nom que li posà el poeta en el temps que residia a can Tona. El text de la partida és llatí i diu:

«Die undecima mensis Novembris anno a nativitate Domini millesimo septingentesimo trigessimo secundo Ego Dr. Josephus Reguer pr. et Rtor. ecclesiae parochialis Beatae

Mariae de Folgaroles vicensis dioecesis praemissis denuntiationibus ad formam S. C. T. tribus diebus festivis inter missarum solemniam matrimonii celebravi inter Joannem Verdaguer juvenem agricolam habitantem in manso Torrents parrochiae Sti. Stephani de Tavèrnoles dictae vicensis Dioecesis, filium legitimum et naturalem qdam. Josephi Verdaguer agricolae, habitantis in die obitus sui in parrochia St. Martini Sescorts dictae vicensis Dioecesis et Mariae Annae Verdaguer et Verdrena viduae relictae a dicto qdam Josepho Verdaguer habitantis in dicto manso Torrents viventis parte ex una, et Theresiam Terrés domicellam habitantem in manso de la Torre den Morgadès parrochiae dictae Beatae Mariae de Folgaroles; filiam legitimam et naturalem Josephi Terrés agricolae coloni dicti mansi de la Torre den Morgadès, et Theresiae Terrés et Sangles uxoris suae ex altera, viventum parte et altera; et obtentam prius licentia ab illustri Dre. Armengol Gasset V. G. et Off. vicens expedita in curia officialis ecclesiastici vicens. Die nona supradictorum mensis et anni eosdem virum et mulierem separatim interrogavi et eorum mutuo consensu intellecto et nullo detecto impedimento, per verba de praesenti in matrimonium conjunxi. Praesentibus pro testibus notis Josepho Folchs et Guardia juvene agricola haerede mansi Folchs dictae parrochiae de Folgaroles et Francisco Puigseslloses juvene agricola ambobus dictae parrochiae de Folgaroles. Dictaque diu undecima Novembris susceperunt benedictionem nuptialem in capella Beati Georgii dictae parrochiae Beatae Mariae de Folgaroles. Firmaruntque capitula matrimonialia in posse. Dris. Francisci Soler Moner notarii publici vicens, in principio anni millessimi septingentessimi trigessimi tertii, parum plus vel minus».¹³

Hi observem que el matrimoni es celebrà a l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses, de la parròquia de la núvia. El fet pot no tenir cap significació, atès que la núvia era d'un mas pròxim a l'ermita i encara molt més pròximes es troben les masies dels dos testimonis, el Folcs i Puigseslloses. Els casaments fora de l'església parroquial no eren pas infreqüents. L'any 1731, un any abans d'aquest casament a Sant Jordi, n'hi ha documentat un a l'ermita de la Damunt («Adamunt»). A diferència de l'ermita de la Damunt, propietat de la parròquia, la de Sant Jordi era propietat dels Puigseslloses.

Més significatiu, d'ésser cert, seria el fet que el nuvi, Joan Verdaguer, «jove (en el sentit de «fadrí»), pagès, habitant al mas Torrents de la parròquia de Sant Esteve de Tavèrnoles», fos propietari del mas i no simplement masover. Significaria que els Verdaguer havien estat propietaris de Torrents i documentaria la tradició familiar, reportada per Miquel dels Sants Salarich¹⁴, nét de Joaquim Salarich i Verdaguer, i per Manuel Rucabado i Verdaguer¹⁵, segons la qual els Verdaguer en una data incerta haurien passat

d'amos a masovers de Torrents. Si bé la partida no permet pas treure conclusions al respecte, hi ha dos indicis a tenir en compte: el primer és que el nuvi Joan Verdaguer, així com el seu pare i els dos testimonis, són anomenats pagesos (*agricola*), mentre que el pare de la núvia, Josep Terrés, figura com a *agricola colonus*, és a dir pagès masover; el segon indicatiu és que els dos testimonis pertanyien a dues de les masies més destacades del terme i n'eren certament propietaris. Per contra és obscura la designació del pare del nuvi, «un tal Josep Verdaguer que el dia de la seva mort habitava a la parròquia de Sant Martí Sescorts». Sigui com sigui, el document testifica l'antiguitat de la presència dels Verdaguer al mas de Torrents, de Tavèrnoles. Tanmateix, faltant l'arxiu d'aquesta parròquia, caldria resseguir nova documentació, per tal de conèixer més bé els ascendents Verdaguer del poeta, en particular pel que fa a llur antiga condició d'amos o de masovers.

Notes

1. *Sant Francesc. Poema*, vol. XV de les *Obres Completes*, edició popular, p. 9. Recordem que Verdaguer va voler ésser enterrat amb l'hàbit franciscà, complint així un compromís contrat en fer-se tercerol.

2. *In illo tempore...* Introducció a *Dos màrtirs de ma pàtria o sia Lluçia i Marcià*. «Gazeta Montanyesa», Vich, 1907, p. XXVI i s.

3. El pare Baylina (Berga 1760-Barcelona 1821) és esmentat en uns apunts inèdits de Verdaguer sobre llocs propers a can Tona. Des del convent de Sant Tomàs exercí el seu apostolat pels pobles de l'entorn.

4. Es tractaria de l'amo de can Tona o d'un familiar? No ho gosariem afirmar ni negar. L'amo de can Tona, en el temps que hi vivia el poeta, era oncle de Carme Aguilar, muller del germà gran del poeta. Es deia Francisco Tona i Aguilar i morí el 1877. Fou en ocasió del matrimoni de la seva neboda el setembre de l'any 1862, que proposà que l'estudiant Cinto, que havia de començar cursos de teologia, passés a residir a la masia. L'ofici de «pagès» atribuït al tercer testimoni s'ha d'entendre significat el «propietari» del Gelabert.

5. Dec la notícia a l'historiador Joaquim Albareda, autor de *La industrialització a la Plana de Vic*, Vic, «Patronat d'Estudis Ausonencs», 1981.

6. La informació, extreta de romanços de cec contemporanis, de l'arxiu parroquial i del «Butlletí del Bisbat de Vic», corresponent a l'any 1858, me l'ha proporcionada M. Carme Torrents i Buxó. A Folgueroles la tradició oral diu que fins a 1936 a l'ermita de la Damunt un ex-vot recordava el fet.

7. *Epistolari*, vol. I, carta n. 33, de 8 de febrer de 1871, p. 100.

8. El cosí del poeta, Joaquim Salarich i Verdaguer (1816-1884) és autor de l'obra *Higiene del Tejedor*, Vic, Impremta dels germans Soler, 1858, on es troben exposades les condicions no sols dels obrers de fàbrica sinó també dels autònoms.

9. Josep MIRACLE, *Verdaguer amb la lira i el calze*, Barcelona, Aymà, S.L. Editors, 1952, pp. 361-384.

10. Cartes 43, 59, 62, 70, 75 de Verdaguer al seu pare i la d'aquest a Marià Aguiló, publicada sense numerar a l'apèndix del primer volum de l'*Epistolari*, p. 236 i ss.

11. Jaume COLLELL, *Epístola Biogràfica*, pròleg a *L'Atlantide*, traducció de Justí Pépratx. París, Librairie Hachette, 1887, difós a Catalunya per «La Il·lustració Catalana», núm. 197, de 30 de setembre de 1888. Edició moderna a *Anuari Verdguer 1986*. Vic, EUMO Editorial/ Ajuntament de Barcelona, 1987, pp. 231-242.

12. *Epistolari*. vol, III, carta 316. Vegeu també la 318.

13. Llibre de matrimonis I-II (1687-1828). A aquesta partida de casament es refereix Josep Junyent i Rafart, *Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)*. Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, Sèrie Monografies 13, 1990, p. 127 i s., n. 366, amplificant-ne l'abast, tant pel que fa a relacionar la missa nova de Verdguer amb aquest casament de 1732 a l'ermita de Sant Jordi com pel que fa a donar per segur que el nuvi, Joan Verdguer, era propietari i no pas masover de la masia de Torrents.

14. Miquel S. SALARICH i TORRENTS, *Narcís Verdguer i Callís (1863-1918)*., «Ausa» (Patronat d'Estudis Ausonencs), vol, IV.

15. E. LLUCH, *Puntualitzacions entorn de Mossèn Cinto*, «Revista de Catalunya», nova etapa 8 (maig 1987), pp. 156-166.